

Dominik Damian Mielewczyk

Uniwersytet Gdański

Wydział Prawa i Administracji

ORCID: 0000-0001-8887-2249

System prawa cywilnego Republiki Korei – zarys zagadnień

The Civil Law system of the Republic of Korea – an outline of lecture

Streszczenie

Niniejszy artykuł naukowy obejmuje zarys najistotniejszych zagadnień z dziedziny koreańskiego systemu prawa cywilnego. Autor niniejszej pracy przeanalizował oraz wyselekcjonował znaczną część dorobku obcej literatury. Praca uwzględnia niezbędny kontekst historyczny Republiki Korei. Uwaga została również skupiona na specyficznych warunkach, w jakich rozwijało się prawo koreańskie, oraz na wpływach obcych systemów prawnych na kształtowanie się koreańskiej myśli prawa cywilnego. Koncentracja wokół przedmiotowej tematyki uwzględnia także wyróżnienie najistotniejszych aktów prawa cywilnego. Opracowanie stanowi swego rodzaju wprowadzenie i ważny wkład w rozwój przyszłych badań. Jest próbą dokładniejszego zrozumienia koreańskiego porządku prawnego, który wykazuje istnienie wielu podobieństw i zależności względem europejskich systemów prawnych.

Słowa kluczowe

prawo koreańskie, prawo japońskie, studia azjatyckie, Azja Wschodnia, wprowadzenie, prawo kolonialne, prawo zwyczajowe, zachodnia myśl legislacyjna, dziedzictwo azjatyckie, prawo europejskie

Abstract

The Article outlines the most important aspects of the Korean civil law system. The Author of this work has analysed and selected a substantial part of the output of foreign literature. The work takes into account the necessary historical context of the Republic of Korea, focuses on the specific conditions under which Korean law was developed and on the influence of foreign legal systems on the shaping of Korean civil law thought. The work also includes the distinction of the most important civil legal acts. This study is a kind of introduction and an important contribution to the development of future research. It is an attempt to better understand the Korean legal order, which shows the existence of many similarities and dependencies with the European legal systems.

Keywords

Korean law, Japanese law, Asian studies, East Asia, introduction, colonial law, customary law, western legislative thought, Asian heritage, European law

1. Wprowadzenie

Przedmiotem rzeczonyj pracy naukowej będzie przybliżenie systemu prawa cywilnego Republiki Korei, który nie został jak dotąd omówiony w ramach polskiej doktryny prawniczej. Autor zwraca szczególną uwagę na kontekst historyczny i społeczny wprowadzonych unormowań, którego nie mogło zabraknąć w niniejszej pracy, a także rolę prawa zwyczajowego w ukształtowaniu współczesnego, koreańskiego systemu prawnego. W opracowaniu nie mogło również zabraknąć badań komparatystycznych, odnoszących się przede wszystkim do reżimu prawa japońskiego, ale także do prawa niemieckiego, szwajcarskiego oraz francuskiego. Legislacja regionu Azji Wschodniej kształtowała się w środowisku intensywnych, europejskich wpływów, a silnie zakorzeniony w koreańskiej świadomości narodowej okres kolonialny odcisnął znaczne piętno na fundamentach regulacji prawnej Korei. Celem opracowania jest przede wszystkim przybliżenie nieznanego polskim prawnikom południowokoreańskiego systemu prawa cywilnego wraz z poznaniem niezbędnego tła historycznego, a także rozbudzenie zainteresowania w środowisku akademickim omawianą tematyką. Prowadzone w artykule rozważania dostarczą cennych spostrzeżeń i wniosków, które pozwolą na lepsze zilustrowanie i zrozumienie koreańskiego prawa cywilnego. Poniższy tekst naukowy powinien zostać potraktowany jako wprowadzenie czy też zaproszenie do kontynuowania dalszych badań.

Pojawiająca się na rzeczonyj płaszczyźnie badań pewnego rodzaju marginalizacja dorobku prawa koreańskiego wynika raczej z istnienia pewnych barier, które utrudniają poznanie południowokoreańskiej myśli prawniczej, niż z powodu braku zainteresowania tą orientalną kulturą prawną. Język koreański jest klasyfikowany jako izolowany, a więc ze względu na swą specyfikę nie wykazuje pokrewieństwa z żadną inną rodziną językową¹. Co więcej, immanentnie związany z nim oryginalny, koreański system zapisu *hangul* (한글)², a także charakterystyczny język prawny i prawniczy dodatkowo utrudniają proces odkodowywania znaczenia danych wyrażeń. Powyższe składają się na szeroko rozumianą problematykę *lingua legis* ujawniającą się przy komparatystycznym badaniu tekstów prawnych, z uwagi na odmienności występujące w badanych, obcych systemach oraz kwestię ekwiwalencji tłumaczenia, które wiąże się z zakresem ostrości słów i ich zbiorów oraz poszukiwaniem podobieństw znaczeniowych³. Położenie geo-

¹ J.B. Minahan, *Ethnic Groups of North, East, and Central Asia: An Encyclopedia*, Santa Barbara 2014, s. 145 i n.; a także P.J. Sidwell et al., *Telling general linguists about Altaic*, „Journal of Linguistics” 1999, Vol. 35, Nr 1, s. 73 i n.

² J.J. Song, *The Korean Language: Structure, Use and Context*, Routledge, 2009, s. 45 i n.

³ Szerzej na ten temat zob. A. Kizińska, *Ekwiwalencja w tłumaczeniu tekstów prawnych i prawniczych. Polskie i brytyjskie prawo spadkowe*, Warszawa 2015, s. 11 i n.; por. A. Matulewska, *Problemy przekładu specjalistycznego na przykładzie tekstów z dziedziny prawa, biologii, biotechnologii i medycyny*, „Investiga-

graficzne w stosunku do Europy, jak również odmiennosc kulturowa regionu Azji Wschodniej wydaje się oddalać, a nawet wykluczać koreański system prawny z kręgu dokonywania obszernych badań przez europejskich jurystów. Tymczasem wykreowany przez praktykę prawniczą dystans może mieć w znacznej mierze jedynie charakter iluzoryczny. Obserwując bowiem powszechne na całym świecie zjawiska globalizacji, dążenia do uproszczenia wielu aspektów życia człowieka, niezaprzeczalny postęp społeczny oraz dynamiczny transfer informacji, należy stwierdzić, że powodują one zacieranie się istniejących różnic oraz ułatwienie w dostępie do większych baz danych.

Korea Południowa należy do elitarnego grona jednych z najbardziej rozwiniętych gospodarczo państw, zajmując przy tym dwunastą pozycję według nominalnego produktu krajowego brutto w 2019 r.⁴ *En passant*, według danych Banku Światowego, Polska uplasowała się w tym samym okresie na dwudziestej pierwszej pozycji⁵. Dnia 1 maja 2019 r. opisywane państwo azjatyckie zajęło piąte miejsce w kompleksowym rankingu oceniającym aspekt dogodności prowadzenia działalności gospodarczej, z kolei Polska została umiejscowiona dopiero na czterdziestym miejscu⁶. Co więcej, w minioniej dekadzie wartość inwestycji południowokoreańskich w Europie zanotowała znaczny wzrost⁷, a analizując dane pochodzące od polskiego Ministerstwa Rozwoju, należy zwrócić uwagę na dynamiczne zwiększenie wzajemnych obrotów towarowych między Polską a Republiką Korei⁸. Okoliczności te mogą sygnalizować w niedalekiej przyszłości rozbudzenie szerszego i śmielszego zainteresowania systemem prawnym Kraju Porannej Świeżości⁹.

tiones Linguisticae” 2007, t. 15; K. Szczurek, *Ekwiwalencja w przekładzie unijnej terminologii prawnej*, „Studia Germanica Gedanensia” 2008, nr 17, s. 295–306; a także E. Wojtasik, *Korean and polish clauses of lease objects in translation*, „Comparative Legilinguistics” 2014, vol. 17, s. 145 i n.

⁴ Zob. *Gross domestic product (current US\$), World Bank national accounts data, and OCED National Accounts data files*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> [dostęp: 14.10.2020].

⁵ *Ibidem*.

⁶ Zob. World Bank Group, *Doing Business 2020. Comparing Business Regulation in 190 Economies*, s. 1 i nast.

⁷ M. Barnes, T. Larder, *South Korean Investment into Europe*, „Spotlight. Savills Research. European Commercial” 2019, https://www.savills.co.uk/research_articles/229130/289588-0/spotlight—south-korean-investment-into-europe [dostęp: 14.10.2020]; por. *Aktywność inwestorów z Korei Południowej*, <http://www.outsourcingportal.eu/pl/aktywnosc-inwestorow-z-korei-poludniowej> [dostęp: 14.10.2020]; zob. również A. Bishop, *South Korean investment in Europe more than doubles*, <https://www.consorto.com/blog/south-korean-investment-in-europe-more-than-doubles/> [dostęp: 14.10.2020].

⁸ Ministerstwo Rozwoju, Departament Handlu i Współpracy Międzynarodowej, *Republika Korei. Informacja o stosunkach gospodarczych z Polską*, Warszawa 2020, s. 3 i n.

⁹ Nazwa „Kraj Porannej Świeżości” pojawiła się w pozycji naukowej: M. Marcinkowska, *Tajemnice koreańskich zabytków na Liście Dziedzictwa Światowego UNESCO*, [w:] J. Włodarski (red.), K. Zeidler, M. Burdelski, *Korea w oczach Polaków. Państwo – Społeczeństwo – Kultura*, Gdańsk 2012, s. 409 i n.; a także alternatywnie dla nazwy „Kraju Cichego Poranka” w pozycji naukowej B. Kang-Bogusz, *Polacy w Kraju Cichego Poranka*, „Postscriptum Polonistyczne” 2010, nr 2 (6), s. 109 i n.

2. Zarys historyczny i koreańskie prawo cywilne

Dla rzetelnego zobrazowania koreańskiego prawa cywilnego oraz poznania szerszego kontekstu wprowadzonych unormowań niezbędne staje się ogólne zarysowanie i odwołanie do historii Korei¹⁰. Choć państwa europejskie rozpoczęły kolonizację Azji na początku XVI w., dopiero w kolejnym stuleciu wraz ze zmniejszającymi się wpływami Hiszpanii oraz Portugalii zaobserwowano znaczne zwiększenie się intensywności działań prowadzonych przez Anglię, Francję oraz Królestwo Niderlandów. Podczas tego okresu szeroko pojęte wpływy cywilizacji zachodniej zaczęły przenikać i coraz silniej oddziaływać z istniejącym na terytorium Półwyspu Koreańskiego światopoglądem, kulturą oraz myślą prawną. Pomimo napotkania na początku oporu oraz krytyki ze strony koreańskiego społeczeństwa, model zachodni zaczął być stopniowo recypowany na przełomie XIX i XX w.¹¹

W wyniku pierwszej wojny chińsko-japońskiej (1894–1895) imperialna Japonia uzyskała koncesje terytorialne i gospodarcze od Chin, zapewniając sobie tym samym dominację nad Koreą w całym regionie. Następnie w wyniku prowadzenia polityki ekspansywnej na Dalekim Wschodzie, zarówno przez Imperium Rosyjskie, jak i Cesarstwo Wielkiej Japonii, doszło do rozpętania wojny rosyjsko-japońskiej (1904–1905), która zakończyła się zaskakującym zwycięstwem Japończyków. Wskazany, drugi militarny sukces Japonii doprowadził do znacznego zwiększenia wpływów oraz hegemonii Kraju Kwitnącej Wiśni¹² nad terenami Mandżurii oraz Koreą¹³. Opisane wydarzenia doprowadziły do objęcia Korei protektorem japońskim, a w 1910 r. do przymusowego podpisania przez ostatniego koreańskiego cesarza traktatu akcesyjnego całego kraju. Rozpoczął się 35-letni okres japońskiej okupacji Półwyspu Koreańskiego, a powstałe Generalne Gubernatorstwo Korei stało się kolonią i integralną częścią japońskiego imperium¹⁴. Po

¹⁰ Ówczesnie jako Korea dynastii Joseon, także Joseon, Chosŏn, Choson, Chosun, Cho-sen, 조선, która była koreańskim państwem rządonym przez dynastię Yi od 1392 do 1897 r., a następnie przekształconym przez członków dynastii w Cesarstwo Koreańskie, które zarówno prawnie, jak i instytucjonalnie stanowiło kontynuację Królestwa Joseon. Państwo to istniało do czasu dokonania przez Cesarstwo Wielkiej Japonii (大日本帝国) aneksji w 1910 r., pozabawiając tym samym niepodległości naród koreański; *Chosŏn dynasty / Yi dynasty. Korean history*, w: Encyklopedia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Choson-dynasty> [dostęp: 14.10.2020]; a także *The Fall of Joseon: Imperial Japan's Annexation of Korea*, <http://www.korea.net/AboutKorea/History/The-Fall-Joseon> [dostęp: 14.10.2020].

¹¹ K. Young-joon, *Civil Law and Civil Procedural Law*, [w:] K. Kim et al., *Introduction to Korean Law*, Seul 2013, s. 113 i n.

¹² Wskazana nazwa, określająca japońskie państwo wyspiarskie, została głęboko zakorzeniona w kulturze japońskiej oraz stosowana jest powszechnie jako ogólnie przyjęty, symboliczny synonim Japonii. Tytułem przykładu zob. M.W. Madden, *In The Land Of The Cherry Blossom*, Cincinnati 1915.

¹³ S.S. Kim, *The Two Koreas and the Great Powers*, Cambridge 2006, s. 2 i n.

¹⁴ K.B. Lee, *Korea and East Asia: The Story of a Phoenix*, Londyn 1997; K. Young-joon, *op. cit.*, s. 114; a także E. Blakemore, *How Japan Took Control of Korea. Between 1910 and 1945, Japan worked to wipe out Korean culture, language and history*, <https://www.history.com/news/japan-colonization-korea> [dostęp: 14.10.2020].

raz pierwszy w kilkusetletniej historii cały naród koreański został opanowany przez rządy państwa obcego¹⁵.

Powyższe spowodowało objęcie japońskim porządkiem prawnym koreańskich terytoriów oraz uczyniło z niego główne źródło litery prawa¹⁶ aż do zakończenia II wojny światowej w 1945 r. Wymaga podkreślenia, że już ówczesne prawo japońskie charakteryzowało się ukształtowaniem na wzór zachodnich tradycji prawa, wplątując niejako mimowolnie Koreę w pośredni oraz pełnowymiarowy wpływ europejskiej legislacji, na co zwrócił uwagę K. Young-joon¹⁷. Wraz z proklamowaniem konstytucji oraz utworzeniem się Republiki Korei w 1948 r. rozpoczął się okres kształtowania nowego, współczesnego porządku prawnego, czego wyrazami były trwające prace legislacyjne nad koreańskim Kodeksem cywilnym (dalej: KKC)¹⁸ i koreańskim Kodeksem procedury cywilnej¹⁹. Pomimo wojny koreańskiej (1950–1953) prace komisji kodyfikacyjnych zaowocowały uchwaleniem, a następnie wejściem w życie w 1960 r. wymienionych aktów prawnych²⁰.

Dlatego też analizując koreańskie prawo cywilne, nie sposób nie zauważyć wszechstronnego oddziaływania tradycji prawa kontynentalnego na budowę obecnie funkcjonujących regulacji. Ukształtowane współcześnie w Republice Korei *civil law* składa się przede wszystkim z norm opartych na wpływie systemu prawa germańskiego oraz prawa japońskiego. Zachowuje ono przy tym wewnętrzną, właściwą mu specyfikę wynikającą z prawa zwyczajowego oraz koreańskiej tradycji prawnej²¹. Krystalizująca się na tle omawianej materii dychotomiczność wyraża się w podwójnym oddziaływaniu prawa nie-

¹⁵ Y.I. Lew, *Brief history of Korea*, Seul 1994, s. 22 i n.

¹⁶ Rząd kolonii Japonii uchwaślił Ordynację Cywilną Joseon (*Chosŏn Minsaryong*, 조선민사, *Chōsen Minjire*, 朝鮮民事令, *The Civil Ordinance*), na mocy której większość spraw cywilnych podlegała reżimowi JKC oraz innych japońskich ustaw. Jednakże na podstawie art. 9–11 Ordynacji Cywilnej znaczna część prawa prywatnego wśród Koreańczyków miała być regulowana przez koreańskie prawo zwyczajowe. Tak więc m.in. sprawy zdolności prawnej, sprawy rodzinne, sukcesji oraz prawa do nieruchomości były regulowane przez koreańskie zwyczaje, a nie prawo japońskie. Powyższe zostało umotywowane znaczną odrębnością niektórych kategorii spraw cywilnych względem regulacji zawartej w JKC; zob. H. Kim, *Economic Consequences of Divorce in Korea*, “Brill Research Perspectives in Family Law in a Global Society” 2016, vol. 1, issue 1, s. 11 i n.

¹⁷ K. Young-joon, *op. cit.*

¹⁸ Min-beob (민법, 民法), *Civil Act*, Ustawa nr 471, uchwalona 22.02.1958 r., data wejścia w życie 01.01.1960 r., Republika Korei. Ustawa wraz z wprowadzonymi później poprawkami obowiązuje do dnia dzisiejszego (aktualność: 14.10.2020 r.); *Korean Civil Act*, https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=29453&lang=ENG [dostęp: 14.10.2020].

¹⁹ Minsa sosong-beob (민사소송법, 民事訴訟法), *Civil Procedure Act*, Ustawa nr 547, uchwalona 04.04.1960 r., data wejścia w życie 01.07.1960 r., Republika Korei. Ustawa wraz z późniejszymi poprawkami obowiązywała do chwili wprowadzenia całościowej poprawki przez ustawę nr 6626, uchwaloną 26.01.2002 r., która obowiązuje do dzisiaj wraz z wprowadzonymi później poprawkami (aktualność: 14.10.2020 r.); 민사소송법, <http://www.law.go.kr/법령/민사소송법> [dostęp: 14.10.2020].

²⁰ K. Young-joon, *op. cit.*

²¹ *Ibidem*.

mieckiego na prawo koreańskie. Po pierwsze, w sposób bezpośredni, zważywszy na ogromny autorytet ogólnoniemieckiego kodeksu cywilnego (*Bürgerliches Gesetzbuch*²²; dalej: BGB) przy kreowaniu prawa cywilnego w innych systemach. BGB stanowi bowiem źródło wielkiej inspiracji, a nawet pełni funkcję gotowego, możliwego do implementowania szablonu dla legislatorów. Spoglądając na obszar Azji Wschodniej, państwami, które czerpały i wzorowały się na omawianym źródle prawa, są m.in. Chińska Republika Ludowa, Królestwo Tajlandii, Republika Korei oraz Japonia. To ostatnie, pod wpływem nacisków ze strony państw kolonialnych, zrezygnowało w drugiej połowie XIX w. z polityki izolacjonizmu²³ i otworzyło japońskie społeczeństwo na silny nurt prowadzący w kierunku zintensyfikowanej modernizacji, która w kontekście prawnym doprowadziła do przyjęcia nowoczesnego japońskiego Kodeksu cywilnego (Minpō, 民法²⁴; dalej: JKC) w 1896 r. Materia regulacji JKC została oparta na modelu państw systemu prawa kontynentalnego, a w szczególności na niemieckim BGB. Tworząc projekt japońskiego kodeksu, dokonano obszernego przeglądu wybranych systemów, uwzględniając prawo francuskie, szwajcarskie oraz elementy prawa anglosaskiego, z których to następnie wyselekcjonowano poszczególne konstrukty prawne. Niemniej jednak ostateczna budowa i charakterystyka JKC była w znacznej mierze odwzorowaniem pierwotnego projektu BGB, a późniejszy rozwój prawa japońskiego pozostał wierny wskazanym źródłom²⁵. Po drugie, na podstawie powyższego wywodu odnośnie do wpływu niemieckiej myśli prawniczej również na prawo japońskie, należy uwidocznić, że prawo niemieckie oddziaływało także na prawo koreańskie w sposób pośredni właśnie poprzez JKC, który obowiązywał na okupowanych ziemiach Półwyspu Koreańskiego.

²² Kodeks cywilny (*Bürgerliches Gesetzbuch*), uchwalony 18.08.1896 r., data wejścia w życie 01.01.1900 r., Federalny Dziennik Ustaw cz. I, s. 42, 2909 wraz z późniejszymi zmianami, Republika Federalna Niemiec; *Bürgerliches Gesetzbuch*, <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/> [dostęp: 14.10.2020].

²³ Terminem sakoku (鎖国) bądź kaikin (海禁) określano politykę izolacjonizmu prowadzoną przez Japonię, rozpoczętą w 1633 r. i trwającą do 1853 r. We wskazanym 214-letnim okresie handel oraz stosunki międzynarodowe z innymi państwami były znacznie ograniczone. Niemal wszystkim obcokrajowcom zabraniano przybywania do Japonii, a na zwykłych Japończykach ciążył zakaz opuszczania kraju. Biorąc pod uwagę azjatycką historię, K. Tashiro nakreśla szerszy kontekst, w którym przyjęty przez Japonię izolacjonizm stanowił wyraz konsekwentnie prowadzonej polityki zagranicznej mającej na celu uniezależnienie państwa od wpływów i kontroli ze strony Chin; zob. K. Tashiro, *Foreign Relations During the Edo Period: Sakoku Reexamined*, tłum S. D. Videen, „The Journal of Japanese Studies” 1982, Vol. 8, Nr 2, s. 283 i n.

²⁴ Minpō (民法), *Civil Code*, Ustawa nr 89, uchwalona 27.04.1896 r., 明治二十九年四月二十七日法律第八十九号, Japonia. Ustawa wraz z wprowadzonymi później poprawkami obowiązuje do dzisiaj (aktualność: 14.10.2020 r.); Japanese Civil Code, <http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail/?printID=&id=2057&re=02&vm=02> [dostęp: 14.10.2020].

²⁵ S. Kanamori, *German influences on Japanese Pre-War Constitution and Civil Code*, „European Journal of Law and Economics” 1999, vol. 7, issue 1, s. 93; a także *The German Civil Code is 120 years old – and still an international force to be reckoned with*, <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/themen/internatrecht/120years-bgb/2295810> [dostęp: 14.10.2020]; Por. *Japanese law*, w: *Encyklopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/Japanese-law> [dostęp: 14.10.2020].

Japońskie prawo kolonialne położyło podwaliny pod współczesny koreański system prawa. Choć wprowadzenie obszernej modernizacji wydaje się pożądane, to towarzyszyła mu utrata koreańskiej niepodległości narodowej oraz powszechne zjawisko japońskizacji, bowiem wynikające z niej przepisy realizowały japońskie interesy kolonialne²⁶. Sądownictwo kolonialne faworyzowało japońskich sędziów, przez co spotykało się z podejrzliwością i ostrożnością ze strony narodu koreańskiego. W swojej pracy naukowej M.S.-H. Kim dowodzi²⁷, że *ipso facto* istnienie wydajnego systemu prawa na ziemiach koreańskich spowodowało *per se* powstanie niezależnej jurysprudencji oraz promowanie bezstronnego, niezawisłego wymiaru sprawiedliwości. Autorka objaśnia, że w okresie kolonialnym w zakresie prawa cywilnego podjęto wiele działań prawnych, które charakteryzowały się wysokim standardem i jakością intelektualną. W szczególności, kolonialni przedstawiciele doktryny podjęli się sformułowania i spisania koreańskich zwyczajów w celu stworzenia niezbędnego balansu pomiędzy tradycyjnymi praktykami konfucjańskimi²⁸ a nowoczesnymi zasadami prawa, a tym samym pogodzenia prawa koreańskiego z prawem japońskim. Co ciekawe, Autorka zwraca uwagę, że narzucony przez Japonię system był bardzo efektywny, a pomimo niechlubnej historii oraz braku istnienia bezstronności sądowej unowocześnione prawo zwiększyło świadomość prawną i inicjatywę w dochodzeniu swoich praw wśród ludności koreańskiej. Przyczyniło się to do powstania społeczności prawniczej, która odznaczała się profesjonalizmem i służyła interesom prywatnym obywateli. Zrywa ona tym samym z utartym schematem myślowym, zgodnie z którym stworzony przez kolonializm system należy postrzegać jedynie jako dobrze skoordynowaną maszynę do wywierania represji i czerpania zysków²⁹. Stosowanie polityki kolonialnej w Korei przez Japonię stanowi przykład użycia prawa oraz płynących ze zwyczajów idei jako narzędzi do stymulowania zmian społecznych. Jednakże wysiłki reformatorskie Japonii w prowadzeniu poważnego przedsięwzięcia modernizującego swoje kolonie były w coraz to większym stopniu niweczone przez nasilającą się realizację polityki imperialnej sprzężonej z podejmowaniem działań represyjnych³⁰. W konsekwencji powyższe poskutkowało pozbawieniem praw konstytucyjnych obywateli japońskich kolonii, co doprowadziło do podważenia wiarygodności i intencji imperialnej Japonii na arenie międzynarodowej. Tym samym utraciła bezpow-

²⁶ Wszelkie przejawy oporu ze strony społeczeństwa koreańskiego były krwawo tłumione. Japonia dopuszczała się działań wynaradawiających oraz bezwzględnej eksploatacji Korei. Zob. K.-B. Lee, *A New History of Korea*, Seul 1984, s. 306.

²⁷ M.S.-H. Kim, *Can There Be Good Colonial Law? Korean Law and Jurisprudence under Japanese Rule Revisited*, [w:] M.S.-H. Kim (red.) et al., *The Spirit of Korean Law. Korean Legal History in Context*, Brill's Asian Law Series, Vol. 3, Boston 2016, s. 129 i n.

²⁸ N. Levi, *The Impact of Confucianism in South Korea and Japan*, „Acta Asiatica Varsoviensia” 2013, Nr 26.

²⁹ M.S.-H. Kim, *op. cit.*

³⁰ M.E. Caprio, *Japanese Assimilation Policies in Colonial Korea 1910–1945*, Seattle 2009, s. 141 i n.

rotnie przywilej uznawania jej za państwo o statusie tzw. misjonarza modernizacji prawa w Azji Wschodniej³¹.

3. Koreański Kodeks cywilny³² i prawo zwyczajowe

W literaturze podkreśla się omówiony w poprzednim rozdziale wpływ prawa niemieckiego i japońskiego na kształt koreańskiego prawa cywilnego³³. Tworzeniu KKC nie towarzyszyły gruntowne reformy społeczne czy polityczne dysharmonie. Kodeks ten uznaje się za wiernie odzwierciedlający warunki ekonomiczne oraz relacje społeczne wśród podmiotów prywatnych. Prace Komisji Legislacyjnej i Sądownictwa pod przewodnictwem Kim Byung-ro³⁴, będącego zarazem pierwszym prezesem Sądu Najwyższego Republiki Korei³⁵, doprowadziły do przedstawienia gotowego projektu KKC na sesji plenarnej koreańskiego Zgromadzenia Narodowego oraz jego późniejszej rewizji i przekazania do uchwalenia w grudniu 1957 r.³⁶

KKC podążył śladem ducha pandektystyki, która analizując recypowane w Niemczech w XIX w. prawo rzymskie, wytworzyła system zwany pandektowym. Został on oparty na obszernym zbiorze usystematyzowanych i abstrakcyjnych konstrukcji prawnych, posiadających oderwany od danego przypadku byt oraz mogących rozstrzygać szczegółowe kazusy przy użyciu odpowiednich operacji logicznych³⁷. Fundamenty opisywanego systemu związane były ze stosowaniem metody formalno-dogmatycznej, dzięki której nabierał on uniwersalnego charakteru. Dlatego też KKC został wpisany w powyższy nurt na skutek opisywanych w poprzedniej części artykułu wpływów BGB

³¹ M.S.-H. Kim, *op. cit.*, s. 153–154.

³² Min-beob (민법, 民法), *op. cit.*

³³ Koreańscy legislatorzy wzorowali się w szczególności na JKC, a występujące w nim niektóre elementy prawa francuskiego zostały zastąpione w znacznej części niemieckim BGB. Oprócz wskazanych dwóch przewodnich źródeł znawcy prawa zaobserwowali inspiracje rozwiązaniami pochodzącymi z prawa szwajcarskiego, włoskiego i chińskiego; Ministerstwo Sprawiedliwości Republiki Korei, *Recent Trends of Law & Regulation in Korea*, Spring Vol. 4, Seul 2011, s. 17 i n.

³⁴ Którego imię i nazwisko tłumaczy się także jako Kim Byeong-ro albo Kim Pyŏng-ro (김병로). Kim Byung-ro był przewodniczącym komisji kodyfikacyjnej (*The Legislation and Judiciary Committee, Code Compilation Committee*) oraz pierwszym prezesem Sądu Najwyższego Republiki Korei. Cieszył się znacznym poważaniem wśród koreańskiego środowiska prawniczego i był znany ze swojej antyjapońskiej działalności oraz jako lider ruchu prawicowo-nacjonalistycznego. Poczynił znaczny wkład w projekty koreańskiego kodeksu cywilnego, kodeksu karnego oraz kodeksu procedury karnej. Często określany mianem „Nauczyciela prawników” lub „Fundatora Sądownictwa”; The 1st Chief Justice KIM Byung-ro, https://eng.scourt.go.kr/eng/supreme/chief_popup01.jsp [dostęp: 14.10.2020]; a także J.-Y. Moon, *The Making of the Constitution and the Civil Code in Postliberation Korea*, [w:] M.S.-H. Kim (red.) *et al.*, *The Spirit of Korean Law...*, s. 188 i n.

³⁵ Supreme Court of the Republic of Korea, 대한민국 대법원.

³⁶ J.-Y. Moon, *op. cit.*; por. z datą uchwalenia Min-beob (민법, 民法), *op. cit.*

³⁷ K. Sójka-Zielińska, *Historia prawa*, Warszawa 2008, s. 286; a także Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*. Warszawa 2011, s. 14.

oraz stosowanego w okresie kolonialnym JKC. Kodeks południowokoreański dzieli się na część ogólną (art. 1–184), zawierającą m.in. generalne zasady i podstawowe instytucje prawne, a także wyodrębnione na części, podstawowe działy prawa cywilnego w postaci: prawa rzeczowego (art. 185–372), prawa zobowiązań (art. 373–766), prawa rodzinnego (art. 767–979) i prawa spadkowego (art. 997–1118)³⁸. Za ostatnią częścią koreańskiego kodeksu znajduje się Addenda³⁹. W szczególności prawa rodzinne i spadkowe zostały ukształtowane w sposób respektujący silną korelację koreańskiej kultury i wieloletniej tradycji z potrzebami kreślonymi przez współczesne społeczeństwo⁴⁰. Pomimo wielu uwypuklających się w KKC zapożyczeń z JKC, kodeks ten uważany był w dacie wejścia w życie w 1960 r. za wpisujący się w nowoczesny trend myśli prawniczej i będący w zgodzie z dominującymi poglądami doktryny oraz judykatury⁴¹. Co więcej, wyprzedził obowiązujący w ówczesnej formie JKC z 1896 r., który wymagał wprowadzenia nowelizacji. Celem lepszego zobrazowania pewnych różnic można uwidocznić dwa przykłady pochodzące z części prawa rzeczowego KKC. Po pierwsze, przyjęcie niemieckiego modelu wzorowanego na BGB skutkowało wprowadzeniem regulacji, na mocy której utworzenie, przeniesienie i zmiana prawa rzeczowego była ważna i skuteczna tylko w przypadku jego odpowiedniej rejestracji (art. 186 KKC⁴²). Z kolei JKC, podążając w tej materii za modelem prawa francuskiego, przyjął, że rejestracja prawa rzeczowego była konieczna tylko po to, aby uprawniony do prawa rzeczowego mógł sprzeciwić się roszczeniom osób trzecich wynikającym z przeniesionej zgodnie z prawem własności rzeczy. Po drugie, KKC wprowadził nowy typ prawa użytkowania (*usufruct*) będący prawem *in rem* zwanym *chonsegwon* (전세권; art. 303–319 KKC⁴³), wywodzącym się z prawa zwyczajowego uznawanego przez kolonialne sądy, o nazwie *jeonse* (*chõnse*, 전세) będącego konstrukcją przypominającą umowę dzierżawy na gruncie polskiej regulacji cywilnej. *Chonsegwon* zawiera w sobie elementy dzierżawy i umowy pożyczki⁴⁴. Uprawniony z prawa *jeonse* wpłaca właścicielowi depozyt o wartości co najmniej 50% wartości rzeczy zwanym *chonsegeum* (천금), dzięki czemu nie ciąży na nim obowiązek płacenia czynszu, a właściciel rzeczy zaspokaja

³⁸ Min-beob (민법, 民法), *op. cit.*

³⁹ Zawierająca przepisy przejściowe i końcowe, a także poszczególne poprawki do kodeksu. Te ostatnie do 2001 r. były określane mianem „Addendum”, a w kolejnych latach mianem „Addenda”; Min-beob (민법, 民法), *op. cit.*

⁴⁰ Dla przykładu należy wskazać na poszanowanie norm zwyczajowych i regulację uwzględniającą m.in. uroczystości żałobne, zasady dziedziczenia, rozwód oraz linię pokrewieństwa; Ministerstwo Sprawiedliwości Republiki Korei, *Recent...*, s. 17 i n.

⁴¹ J.-Y. Moon, *op. cit.*

⁴² Min-beob (민법, 民法), *op. cit.*

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ *Ibidem*; Por. Y. Kwon, Y.-S. Lee, *Legal Analysis of Traditional Leasehold in Korea (Chonsegwon) from a Comparative Legal Perspective*, “Arizona Journal of International & Comparative Law” 2012, Vol. 29, Nr (2), s. 263 i n.

się z zainwestowanych odsetek z depozytu, który następnie zwracany jest po zakończeniu trwania prawa *jeonse*. Warto nadmienić, że zwrot depozytu jest zabezpieczony obciążeniem na rzeczy zwanym *kasajeondang* (가사 전당)⁴⁵.

Jedną z ważniejszych odmienności treściowych, która nie posiada swojego odpowiednika w JKC, została zawarta w art. 1 KKC, stanowiącym, że w przypadku braku występowania w ustawach nadającego się do zastosowania przepisu w pewnych sprawach cywilnych, zastosowanie będzie mieć prawo zwyczajowe, a w przypadku braku odpowiedniego prawa zwyczajowego, zastosowanie będzie mieć rozsądne rozumowanie⁴⁶. W świetle powyższego przesłanka prawa zwyczajowego oraz rozsądnego rozumowania, stały się subsydiarnym źródłem prawa w Korei. Wprowadzona na mocy art. 1 KKC regulacja wydaje się pochodzić z art. 1 szwajcarskiego Kodeksu cywilnego (*Schweizerisches Zivilgesetzbuch*, dalej: ZGB)⁴⁷, jednakże bezpośrednie źródło przepisu znajduje się w pozakodeksowym prawie japońskim, uchwalonym ponad 30 lat przed ZGB⁴⁸. JKC nie zawiera przepisu normującego oficjalne źródła japońskiego prawa cywilnego, co stanowi wyraz inspiracji Kodeksem Napoleona⁴⁹. Francuska myśl prawna kładła nacisk na nadrzędność ustawodawczą i uniwersalne ideały czerpane z prawa naturalnego, unikając tym samym bezpośredniego odniesienia do zwyczaju jako źródła prawa⁵⁰. Dla porównania w niemieckim BGB prawo zwyczajowe również nie zostało wpisane w strukturę ustawy, jednakże wynikało ono z ostrożnego podejścia legislatorów do występujących niejasności i różnicowania zwyczajów w poszczególnych krajach związkowych. Niemniej jednak prawo zwyczajowe obowiązuje zarówno na gruncie prawa niemieckiego, jak również francuskiego, japońskiego i południowokoreańskiego. Wyidealizowanie zwyczaju jako prawdziwego symbolu kultury, tożsamości narodowej i poszanowania społecznych wartości stanowiło dominujący trend w XIX-wiecznej Europie, a na przełomie XIX i XX w., w okresie powstawania wielkich kodyfikacji cywilnych, prawo zwyczajowe powszechnie uznawane było za źródło prawa.

⁴⁵ Y. Kwon, Y.-S. Lee, *ibidem*.

⁴⁶ Article 1 (Source of Law) “If no provisions applicable to certain civil affairs exist in Acts, customary law shall apply, and if no applicable customary law exists, sound reasoning shall apply”; „Rozsądne rozumowanie” zwane *sound reasoning*, *chori, jōri*, 情理; więcej na temat prawa zwyczajowego zob. K. Trzciniński, *Zwyczaj i prawo zwyczajowe jako źródła prawa prywatnego*, „Rejent” 1998, nr 3 (83).

⁴⁷ *Schweizerisches Zivilgesetzbuch* uchwalony przez Zgromadzenie Federalne Konfederacji Szwajcarskiej 10.12.1907 r.; zob. *Zivilgesetzbuch*, <https://www.gesetze.ch/inh/inhsub210.htm> [dostęp: 14.10.2020].

⁴⁸ M.S.-H. Kim, *In the Name of Custom, Culture, and the Constitution: Korean Customary Law in Flux*, “Texas International Law Journal” 2013, Vol. 48 (3), s. 357 i n.

⁴⁹ Kodeks cywilny Francuzów (*Civil Code of the French, Code Napoléon, Code civil des Français, Code civil*), uchwalony 21.03.1804 r.; ; zob. *French Civil Code*, https://www.trans-lex.org/601101/_/french-civil-code-2016/ [dostęp: 14.10.2020]; por. *Code civil des français : éd. originale et seule officielle*, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1061517/f2.image> [dostęp: 14.10.2020].

⁵⁰ Por. M.S.-H. Kim, *In the Name of Custom...*, s. 360 i n.

Kodeks szwajcarski traktuje zwyczaj jako źródło prawa ze względu na konieczność rozpoznania każdej sprawy cywilnej przez sąd. Istnienie prawa zwyczajowego jako pomocniczego źródła prawa stało się więc koniecznym elementem szwajcarskiego systemu, gdyż sędzia nie mógł zrezygnować z prowadzenia sprawy na podstawie przesłanki istnienia luki w prawie stanowionym. Respektując odmienności zwyczajowe poszczególnych szwajcarskich krajów związkowych, prawo zwyczajowe stało się niejako ich spójnikiem, akceptując zarazem specyfikę regionalnych odmienności. Prawo zwyczajowe wykorzystywane jest także przez Federalny Sąd Najwyższy Szwajcarii w tzw. *judicial review*⁵¹, którego jednym z wyznaczonych zdań jest badanie aktów prawnych ustanawianych przez kantony oraz federalną władzę wykonawczą⁵². Dla Republiki Korei posiadającej zdecydowanie odmienną i szczególnie burzliwą od końca XIX w. historię wyekspozowanie w art. 1 KCC prawa zwyczajowego stanowiło pewnego rodzaju manifest, wynikający z konieczności pilnego wzmocnienia rodzimej kultury i nacjonalizmu⁵³. A ponieważ przepisy nowopowstałego koreańskiego kodeksu były bardzo podobne do JKC, aby zadeklarować niepodległość i ducha koreańskiej tradycji, prawo zwyczajowe zostało uznane za źródło obowiązującego w Republice Korei prawa⁵⁴. M.S.-H. Kim, badając historię prawa Azji Wschodniej, stwierdza, że traktowanie zwyczaju jako symbolu tożsamości narodowej było szczególnie silnie przyjmowane wśród społeczeństw postkolonialnych⁵⁵. Uwypuklony w KKC autorytet prawa zwyczajowego jest jednocześnie odrzuceniem i kontynuacją prawnej, kolonialnej przeszłości. W warunkach południowokoreańskich miał również prawdopodobnie na celu przekroczenie granicy prawa stanowionego przez politykę legislacyjną i stał się subsydiarnym źródłem prawa. Podczas gdy samo pojęcie prawa zwyczajowego wywodzi się dla Koreańczyków z japońskiego prawa kolonialnego, ukoronowanie zwyczaju mocą wiążącą i wyekspozowanie w pierwszym przepisie KKC stanowiło wyraz patriotycznej woli ustawodawczej⁵⁶. Rolę prawa zwyczajowego w Korei Południowej umacnia art. 9 Konstytucji Republiki Korei normujący, że państwo dąży do utrzymania i rozwoju dziedzictwa kulturowego i wzmocniania kultury narodowej; także preambuła podkreśla dumę ze wspaniałej historii i tradycji trwających aż od „nie-

⁵¹ *Judicial Review*, [w:] *Encyklopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/judicial-review> [dostęp: 14.10.2020].

⁵² P. Tuor *et al.*, *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch*, Zurych 2015, § 5 III, s. 41 i n.; zob. M.S.-H. Kim, *Customary Law in Modern Korea*, [w:] *Law and Custom in Korea. Comparative Legal History*, Minnesota 2012, s. 271 i n.

⁵³ M.S.-H. Kim, *ibidem*.

⁵⁴ M.S.-H. Kim, *ibidem*.

⁵⁵ M.S.-H. Kim, *In the Name of Custom...*, s. 160 i n.

⁵⁶ J.-Y. Moon, *op. cit.*

pamiętnych czasów” Korei⁵⁷. Prawo zwyczajowe jest dla Republiki Korei wyrazem chęci zachowania historycznej ciągłości prawa koreańskiego i potwierdzeniem niezależnej tradycji.

4. Podsumowanie

Przedstawione powyżej badania jednoznacznie wskazują na ogromny wpływ obcych systemów prawnych na kształtowanie się koreańskiej regulacji prawa cywilnego, czego wybitnym przykładem jest szeroko opisany KKC. Kolonialne związanie z Japonią oraz inspiracje europejskimi porządkami prawnymi spowodowały wykształcenie się w Republice Korei oryginalnego systemu prawa cywilnego. Łączy on w sobie nowoczesną legislację z duchem patriotyzmu i silnej tożsamości narodowej, czyniąc zarazem zadość tradycji, wieloletniej, burzliwej historii oraz prawom zwyczajowym. Nie ulega wątpliwości, że koreańskie prawo cywilne wyróżnia się w regionie Azji Wschodniej oraz skłania do prowadzenia dalszych badań prawnych w celu poszerzenia wiedzy w zakresie przedmiotowej dziedziny. Ze względu na podobny do polskiego prawa cywilnego rodowód, ugruntowany w znacznej mierze pod wpływem prawa zachodnioeuropejskiego, może stanowić źródło poszukiwania inspiracji dla tworzenia nowych i efektywnych rozwiązań legislacyjnych, które odpowiadałyby dynamicznie kształtującym się potrzebom społeczno-gospodarczym. Owa atrakcyjność w pogłębianiu znajomości wybranych, obcych konstrukcji prawnych, może również zaowocować rozbudzeniem szerszej dyskusji pośród przedstawicieli polskiej doktryny. Kształtując tym samym ocenę użyteczności koreańskich instytucji prawnych w realiach europejskich, a także wzbudzając ciekawość i wyznaczając nowy kierunek komparatystyki w ramach azjatyckich porządków prawnych.

Bibliografia

Literatura

- Caprio M.E., *Japanese Assimilation Policies in Colonial Korea 1910–1945*, Seattle 2009.
- Kanamori S., *German influences on Japanese Pre-War Constitution and Civil Code*, “European Journal of Law and Economics” 1999, vol. 7, issue 1.
- Kang-Bogusz B., *Polacy w Kraju Cichego Poranka*, „Postscriptum Polonistyczne” 2010, nr 2 (6).

⁵⁷ Daehanmingug Heonbeob (대한민국 헌법, 大韓民國憲法), promulgowana 17.07.1948 r., wraz z późniejszymi zmianami, Republika Korei. Konstytucja wraz z wprowadzonymi później rewizjami obowiązuje do dzisiaj (aktualność: 14.10.2020); Article 9 “The State shall strive to sustain and develop the cultural heritage and to enhance national culture”; zob. *The Constitution of the Republic of Korea* <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/kr/kr061en.pdf> [dostęp: 14.10.2020].

- Kim H., *Economic Consequences of Divorce in Korea*, “Brill Research Perspectives in Family Law in a Global Society” 2016, vol. 1, issue 1
- Kim M.S.-H., *Can There Be Good Colonial Law? Korean Law and Jurisprudence under Japanese Rule Revisited*, [w:] M.S.-H. Kim (red.) et al., *The Spirit of Korean Law. Korean Legal History in Context*, Brill’s Asian Law Series, Vol. 3, Boston 2016.
- Kim M.S.-H., *Customary Law in Modern Korea*, [w:] *Law and Custom in Korea. Comparative Legal History*, Minnesota 2012.
- Kim M.S.-H., *In the Name of Custom, Culture, and the Constitution: Korean Customary Law in Flux*, “Texas International Law Journal” 2013, Vol. 48 (3).
- Kim S.S., *The Two Koreas and the Great Powers*, Cambridge 2006.
- Kizińska A., *Ekwiwalencja w tłumaczeniu tekstów prawnych i prawniczych. Polskie i brytyjskie prawo spadkowe*, Warszawa 2015.
- Kwon Y., Lee Y.-S., *Legal Analysis of Traditional Leasehold in Korea (Chonsegwon) from a Comparative Legal Perspective*, “Arizona Journal of International & Comparative Law” 2012, Vol. 29, Nr (2).
- Lee K.-B., *A New History of Korea*, Seul 1984.
- Lee K.-B., *Korea and East Asia: The Story of a Phoenix*, Londyn 1997.
- Levi N., *The Impact of Confucianism in South Korea and Japan*, “Acta Asiatica Varsoviensia” 2013, Nr 26.
- Lew Y.I., *Brief history of Korea*, Seul 1994.
- Madden M.W., *In The Land Of The Cherry Blossom*, Cincinnati 1915.
- Marcinkowska M., *Tajemnice koreańskich zabytków na Liście Dziedzictwa Światowego UNESCO*, [w:] J. Włodarski (red.), K. Zeidler, M. Burdelski, *Korea w oczach Polaków. Państwo – Społeczeństwo – Kultura*, Gdańsk 2012.
- Matulewska A., *Problemy przekładu specjalistycznego na przykładzie tekstów z dziedziny prawa, biologii, biotechnologii i medycyny*, „Investigationes Linguisticae” 2007, t. 15.
- Minahan J.B., *Ethnic Groups of North, East, and Central Asia: An Encyclopedia*, Santa Barbara, Stany Zjednoczone 2014.
- Ministerstwo Rozwoju, Departament Handlu i Współpracy Międzynarodowej, *Republika Korei. Informacja o stosunkach gospodarczych z Polską*, Warszawa 2020.
- Ministerstwo Sprawiedliwości Republiki Korei, *Recent Trends of Law & Regulation in Korea*, Spring Vol. 4, Seul 2011.
- Moon J.-Y., *The Making of the Constitution and the Civil Code in Postliberation Korea*, [w:] M.S.-H. Kim (red.) et al., *The Spirit of Korean Law. Korean Legal History in Context*, Brill’s Asian Law Series, Vol. 3, Boston 2016.
- Radwański Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2011.
- Sidwell P.J. et al., *Telling general linguists about Altaic*, “Journal of Linguistics” 1999, Vol. 35, Nr 1.
- Song J.J., *The Korean Language: Structure, Use and Context*, Routledge 2009.
- Sójka-Zielińska K., *Historia prawa*, Warszawa 2008.
- Szczurek K., *Ekwiwalencja w przekładzie unijnej terminologii prawnej*, „Studia Germanica Gedanensia” 2008, nr 17.
- Tashiro K., *Foreign Relations During the Edo Period: Sakoku Reexamined*, tłum S.D. Videen, “The Journal of Japanese Studies” 1982, Vol. 8, Nr 2.

- Trzcziński K., *Zwyczaj i prawo zwyczajowe jako źródła prawa prywatnego*, „Rejent” 1998, nr 3 (83).
- Tuor P. et al., *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch*, Zurich 2015.
- Wojtasik E., *Korean and polish clauses of lease objects in translation*, „Comparative Legilinguistics” 2014, vol. 17.
- World Bank Group, *Doing Business 2020. Comparing Business Regulation in 190 Economies*, 2020.
- Young-joon K., *Civil Law and Civil Procedural Law*, [w:] K. Kim et al., *Introduction to Korean Law*, Seoul 2013.

Źródła internetowe

- Aktywność inwestorów z Korei Południowej*, <http://www.outsourcingportal.eu/pl/aktywnosc-inwestorow-z-korei-poludniowej>
- Barnes M., Larder T., *South Korean Investment into Europe*, „Spotlight. Savills Research. European Commercial” 2019, https://www.savills.co.uk/research_articles/229130/289588-0/spotlight—south-korean-investment-into-europe
- Bishop A., *South Korean investment in Europe more than doubles*, <https://www.consorto.com/blog/south-korean-investment-in-europe-more-than-doubles/>
- Blakemore E., *How Japan Took Control of Korea. Between 1910 and 1945, Japan worked to wipe out Korean culture, language and history*, <https://www.history.com/news/japan-colonization-korea>
- Bürgerliches Gesetzbuch*, <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/>
- Chosŏn dynasty / Yi dynasty. Korean history*, w: *Encyklopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/Choson-dynasty>
- Code civil des français : éd. originale et seule officielle*, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k1061517/f2.image>
- French Civil Code*, https://www.trans-lex.org/601101/_/french-civil-code-2016/
- Gross domestic product (current US\$), World Bank national accounts data, and OCED National Accounts data files*, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>
- Japanese Civil Code*, <http://www.japaneselawtranslation.go.jp/law/detail/?printID=&id=2057&re=02&vm=02>
- Japanese law*, [w:] *Encyklopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/Japanese-law>
- Judicial Review*, [w:] *Encyklopedia Britannica*, <https://www.britannica.com/topic/judicial-review>
- Korean Civil Act*, https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?hseq=29453&lang=ENG
- The 1st Chief Justice KIM Byung-ro*, https://eng.scourt.go.kr/eng/supreme/chief_popup01.jsp
- The Constitution of the Republic of Korea*, <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/kr/kr061en.pdf>
- The Fall of Joseon: Imperial Japan's Annexation of Korea*, <http://www.korea.net/AboutKorea/History/The-Fall-Joseon>
- The German Civil Code is 120 years old – and still an international force to be reckoned with*, <https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/themen/internatrecht/120years-bgb/2295810>
- Zivilgesetzbuch*, <https://www.gesetze.ch/inh/inhsub210.htm>
- 민사소송법*, <http://www.law.go.kr/법령/민사소송법>